

Ambíciou časopisu *A & P (Art Communication & Popculture)* – časopisu pre umeleckú komunikáciu a popkultúru – je ponúknuť priestor na vedeckú reflexiu problémov aktuálnej umeleckej komunikácie, a to vo všetkých druhoch umenia a v popkultúre. Koncept časopisu *A & P* je výrazom potreby vytvoriť takú odbornú teoretickú platformu skúmania sveta, ktorej protometodologickým východiskom je poznanie, že účel nie je kvalitou lokalizovanou mimo predmet, ale je atribútom predmetu samotného. Ide teda o to, nie vymyslieť, vynájsť, vytvoriť, ale myslieť, nachádzať, tvoriť. Inak povedané, ponúkame priestor textom, ktoré sa rodia z modu „môcť“, nie „musieť“. *A & P* je časopisom pre interpretáciu sveta vymedzený pojmami art/umenie a popculture/popkultúra. Tieto pojmy nereprezentujú čosi fundamentálne odlišné, skôr jestvujú ako pojmy reprezentujúce a reflektujúce iný uhol pohľadu. Tromi piliermi sú – v súlade s koncepciou estetiky Nitrianskej školy – živá kultúra, interpretácia a pragmatika. Živá kultúra ako súbor fenoménov, ktoré rezonujú v recepčnom vedomí súčasníka, interpretácia ako metóda a pragmatika ako leitmotív práve onoho účelu. V tejto podobe je časopis rozvinutím a pokračovaním tradície spredmetnenej v zborníkoch *O interpretácii umeleckého textu*, jeho limitom však už nie je umelecký text, ale svet. Umenie a popkultúra sú dve polohy toho istého spôsobu bytia – časopis *A & P* reprezentuje plochu na jeho vyjadrenie.

Téma
POPKULTÚRA AKO SVETONÁZOR, ŽIVOTNÝ ŠTÝL, POZNANIE?

Topic
POPCULTURE AS A WORLDVIEW, LIFESTYLE, KNOWLEDGE?

ISSN 1339-9284

A & P

ART COMMUNICATION & POPCULTURE

1
2

A & P

ČASOPIS PRE UMELECKÚ KOMUNIKÁCIU A POPKULTÚRU

&

**ROZHOVOR S ESTETIKOM A TEORETIKOM
(POP)KULTÚRY MAXOM RYYNÄNENOM
MOŽNO POTREBUJEME EURÓPSKU ASOCIÁCIU
PRE ESTETIKU POPULÁRNEJ KULTÚRY(?)**

Pripravil a z angličtiny preložil Martin Boszorád

Doc. Max Ryyänen, PhD. je teoretik v oblasti estetiky, cultural studies, semiotiky a dejín ideí, ktorý žije v Helsinkách a ako univerzitný pedagóg pôsobí na Katedre umenia (Department of Art) Aalto univerzity (Helsinki, Fínsko). Okrem toho má profesionálne skúsenosti v oblasti galerijného manažmentu a písania o umení, resp. umeleckej kritiky. Čo sa týka reflektovaných tém, kolega sa doposiaľ venoval okrem iného „tváram“ súčasného umenia, filozofii tela, problematike estetickej skúsenosti, gýču a – čo je pre nás špeciálne podstatné – sfére populárnej kultúry.

Jeho väzby na Slovensko sú celkom silné: 1. Spolu so slovenským estetikom Jozefom Kovalčíkom zostavil publikáciu *Aesthetics of Popular Culture* (2015), zbierku vedeckých článkov, ktorá bola publikovaná vydavateľstvom Slovart a VŠVU v Bratislave. 2. Opäť spolu s Jozefom Kovalčíkom založil vedecké recenzované periodikum *Popular Inquiry: The Journal of the Aesthetics of Kitsch, Camp and Mass Culture* (vychádza online od roku 2017). 3. V roku 2019 mal plenár-

nu prednášku v rámci každoročnej konferencie organizovanej v Bratislave Slovenskou asociáciou pre estetiku.

Slovensko navštevuje relatívne často a my dúfame, že jedna z jeho ďalších ciest sem „nadol“ bude viesť do Nitry, keďže je veľa toho, čo máme – predovšetkým v kontextoch spôsobu videnia sveta – spoločné.

Začnime zoširoka. Na Slovensku je citeľné napätie medzi exaktnými, resp. prírodnými a humanitnými vedami, pričom humanitné vedy sú nezriedka vnímané ako nie dostatočne vedecké a – čo je horšie – ako oblasť, ktorá je ne-užitočná. Preto sa humanitné vedy musia prispôbovať takým pravidlám hry, ktoré k nim nie sú práve prívetivé a permanentne musia, v krvi a slzách, potvrdzovať zmysel svojej existencie v prostredí, v ktorom, takpovediac, nie sú vítané. Aká je v týchto súradniciach situácia vo Fínsku? Ako vnímate opozíciu prírodné vedy – humanitné vedy? A, keď už sme pritom, ako vnímate pozíciu estetiky v tomto celom?

Moja skúsenosť je taká, že vedci prírodných vied sú arogantní voči ekonómom a odborníkom z oblasti spoločenských vied. Prinajmenšom matematikou determinovaní ekonómovia sú niekedy arogantní voči vedcom spoločensko-vedných disciplín, ale tí zase môžu považovať ekonómiu za oblasť, vo vedeckom zmysle, príliš úzku, takže by onen postoj mohol vlastne byť vzájomný. Aj ekonómovia a vedci spoločenskovedných disciplín však pozerajú zvyška na humanitné vedy. Humanitní vedci – teda moji kolegovia – majú tendenciu znehodnocovať písanie v oblasti teórie umenia a výskumu umenia, čoho som ustavične svedkom vo svojej práci, keďže učím umelcov (vždy si vyberajú zlé príklady, avšak aj v oblasti výskumu umenia jestvujú znamenité práce). Zaujímavé je, že žiadna z uvedených skupín sebakriticky nepremýšľa o vlastných predsudkoch voči nižším oblastiam na pomyselnom rebríčku, ale sú veľmi kritickí, čo sa týka arogancie, s ktorou sa stretávajú z „vyšších úrovní“. Na druhej strane, badateľný je tiež istý typ štokholmského syndrómu. Mnohí vedci s obľubou znevažujú samých seba a vzhliadajú pritom hierarchicky nahor. Vo sfére umenia sa vedci často nedívajú na vedcov z oblasti humanitných vied, ale upriamujú svoju kritickú pozornosť priamo k prírodným vedám. Je bizarné, že nejaký filmár-experimentátor chce od prírodných vedcov, aby akceptovali jeho teoretické písanie. Myslím, že táto téma predstavuje zložitú a zradnú dynamiku.

Vo Fínsku z krízy humanitných vied doposiaľ profitujú umelecké školy. Keďže univerzita v Helsinkách, ktorá je najväčšia a najlepšia zo všetkých, si „odkrojila“ veľkú časť financovania určeného humanitným vedám, a menšie univerzity ju nasledovali, univerzity ako tá, na ktorej pôsobím ja (ARTS School na Aalto University), to využili na získanie väčšej akademickej moci. Na svojom terajšom pôsobisku pracujem 14 rokov a podarilo sa nám „draftovať“ mnohých ľudí, aby u nás pracovali. Odhadujem, že vysoké školy, ktoré ponúkajú iba bakalárske štúdium, tiež začnú „draftovať“ ľudí z oblasti humanitných vied pôsobiacich na univerzitách. Humanitné vedy by sčasti mohli nájsť nové riešenie svojej inštitucionálnej existencie v umeleckých školách, a táto zmena by mohla byť taká radikálna ako prechod od artes liberales k univerzitám počas epochy medzi neskorým stredovekom a renesanciou. Univerzity v súčasnosti posudzujú vedeckú prácu čudným spôsobom a tak niet veľa slobody, takže by to v konečnom dôsledku mohlo mať priaznivý dopad. Opustíme však výskumné univerzity. Ja radšej pracujem na umeleckej univerzite, pretože som slobodný a môžem robiť, čo chcem – pokiaľ teda vyučujem teóriu študentov magisterského a doktorandského štúdia. Mnohé veľké mená, napríklad Umberto Eco, Peter Sloterdijk, Boris Groys, tak urobili počas svojich formujúcich rokov. Samozrejme, umelecké vzdelávanie môže pomôcť iba humanitným vedám zameraným na umenie a kultúru, aby našli nové spôsoby prežitia. Lingvistika, história a mnohé ďalšie disciplíny túto možnosť mať nebudú...

Estetika je inak vo Fínsku skutočne silná. U nás síce nie je situácia odboru taká ako v niekdajších krajinách Rakúsko-Uhorska, v ktorých má veľa univerzít samostatné katedry estetiky, avšak je tu mnoho veľmi aktívnych vedcov, a medzi humanitnými vedami sme podľa mňa viditeľní a relatívne silní. Celé roky som bol predsedom estetickej spoločnosti a myslím, že som väčšinou stretol ľudí, ktorí k nej mali iba pozitívny vzťah.

Štúdia populárnej kultúry – to je komplikovanejší problém. Vo Fínsku som založil Spoločnosť pre výskum popu-

lárnej kultúry v roku 2002, keď som sa vrátil z USA, kde som počas jedného semestra pracoval na svojom doktoráte s Richardom Shustermanom a kde som si uvedomil silnú rolu štúdia populárnej kultúry v mikrokozme amerických univerzít. Nakoniec však mali estetici a iní teoreticky orientovaní vedci problém pracovať s bádateľmi zo sféry populárnej kultúry, keďže tí nie sú zvyčajne veľmi teoreticky orientovaní... Navrhol som, aby sme spoločnosť urobili (celo-)európskou a aby sme ju napojili na americkú asociáciu pre populárnu kultúru (Popular Culture Association in America), čo sa napokon aj stalo – v čase, keď už som odišiel, keďže som cítil, že v asociácii, ktorú som inicioval, som nenachádzal priestor pre dialóg (pôvodne som oslovil troch kultúrnych historikov z Turku, aby so mnou projekt spoločnosti spustili). V tejto súvislosti je – ako sa nazdávam – to, čo robíte vy v Nitre, iné, prinajmenšom v prípade Vašich prác a prác Juraja Malíčka, ktoré som si so záujmom prečítal. Sú to totiž teoretické práce. Možno potrebujeme Európsku asociáciu pre estetiku populárnej kultúry(?) Som za, ak ste aj vy.

Ako ste sa dostali k štúdiu estetiky a výskumu v oblasti estetiky? Prečo práve estetika?

Po štúdiu na gymnáziu, ktoré bolo pre mňa náročné (jeden ročník som musel opakovať, keďže som neurobil skúšky, a napokon som potreboval polroka navyše, aby som dokončil iné, takže z troch rokov bolo 4 a pol roka), som nechcel študovať na univerzite. Plánoval som, že zo mňa bude na 80 percent spisovateľ a na 20 percent niktoš, ale taktiež som celkom vážne a naivne premýšľal nad tým, že sa stanem nejakým kriminálnikom (v romantickom ponímaní, napr. pirátom; že by som si zarábal peniaze zločinom). Moja vtedajšia priateľka, ktorá sa skutočne stala spisovateľkou (prekladanou do mnohých jazykov) išla študovať religionistiku. Raz sa zapísala na kurz o afroamerickej populárnej kultúre na Helsinskej univerzite. V tom čase som hrával vo funk-punkovej kapele nazvanej *Lekamestarin Kliimax* (Klimax človeka používajúceho mlat) a dosť ma „brali“ nahrávky Jamesa Browna, tak som sa na tom kurze zúčastnil s ňou. Bolo to skvelé, uvedomil som si, že univerzita nemá veľa spoločného s gymnáziom, ktoré bolo do veľkej miery iba o učení sa faktov, nie o diskusii – ani o tom, čo fakty sú. Keďže som polovičný Fin a v tom čase bola Helsinská univerzita poznačená zvláštnym pozostatkom zo švédskych koloniálnych čias, uchádzal som sa o štúdium švédskej literatúry, ale neabsolvoval som tam jedinú hodinu. Vtedy bolo jednoduché zmeniť hlavný odbor. Prvý deň som vošiel do kan-

celárie katedry estetiky a spýtal som sa, či by som mohol začať študovať tam. Arto Haapala práve začal v pozícii vedúceho pracovníka, mal 36 rokov, bol tam prvý deň a mal otvorenú myseľ. Spýtal sa ma, čo ma zaujíma. Odpovedal som: estetika vojny a vína (neskôr som písal len o vojne). Povedal, že je to zaujímavé a že dozaista nájdeme pre moje štúdium nejaký materiál. Fenomenologička a teoretička architektúry Pauline von Bonsdorff bola vtedy jeho asistentkou (dnes pôsobí na Jyväskylä University ako vedúca profesorka v oblasti umeleckého vzdelávania), z kolektívu aj hodín som mal dobrý pocit. Estetika bola vo Fínsku definovaná prístupom otvorenej mysle a stále je – pravdepodobne trochu ako na Slovensku.

Človek musel nadviazať na cultural studies či kultúrne dejiny rôznych krajín, aby mohol hovoriť o tom, o čom hovoriť chcel, preto bola vo Fínsku najotvorenejším miestom práve katedry estetiky. Katedra bola v tom čase taktiež veľmi, veľmi aktívna, a dosť bohatá (čo už neplatí), takže sme mali neustále neuveriteľných hostí. Spomínam si, že počas môjho štyri a pol ročného štúdia viedli hostujúce kurzy Shusterman, Margolis, Berleant... a mnohí ďalší. Ako vedľajší odbor som si dal semiotiku, ktorú viedol Eero Tarasti, ktorý mal v tom čase skvelú sieť kontaktov a to som si užíval tiež. Začal som v Helsinkách, pokračoval v Uppsale a tiež v Pise a ako doktorand som navštívil Temple. Helsinská univerzita je však mojou alma mater, ktorej som nesmierne vďačný, to isté platí vo vzťahu k Artovi Haapalovi, ktorý bol mojím hlavným učiteľom a ktorý sa ma napokon spýtal, či by som si nechcel spraviť doktorát (ani som nevedel, že to je možné).

Ako estetik sa veľmi intenzívne zaoberáte populárnou kultúrou. Ako ste sa dostali k tomu?

Odpoveď bude možno znieť freudiánsky. Bol som vychovaný v západniarsko-marxistickej rodine. Bývali sme v Rinkeby v Štokholme, na mieste, ktoré je v súčasnosti neslávne známe, napríklad vďaka Donaldovi Trumpovi, ako

oblasť, do ktorej neradno vstupovať (čo nie je podľa mňa pravda, vyrastal som tam a stále to miesto navštevujem, keď som v meste – veľká časť mojej rodiny žije v Štokholme). Bola to veľmi radikálna oblasť. Vo vedľajšom dome našli a chytili ľudí, ktorí boli členmi Baader-Meinhofu. Naši susedia boli z diktatúr ako Čile či Irán. Prišiel som do kontaktu s kozmopolitanizmom pracujúcej triedy, ale rodičia mi silne vymývali mozog modernizmom. Nemohol som napríklad čítať komiksy či dívať sa na americké televízne programy, ani na zábavné filmy, ktoré boli dôležité pre mojich kamarátov. Súhlasím so svojím otcom, ktorý tvrdil, že Indiana Jones kradol umelecké artefakty z krajín tretieho sveta pre západné múzea a že Tarzan je rasistická kniha, no v konečnom dôsledku umenie ako tradícia je aj o tom, čo možno jednoducho pripomenúť čítaním napríklad bell hooks či postkolonialistov. Podľa mňa však vtedy panovala istá althusserovská domnienka, že populárna kultúra manipuluje ľudí (a že v umení je akosi možné lepšie reflektovať tieto problémy). V dospelosti som populárnu kultúru vnímal tak, ako iní vnímajú umenie, keď ho objavja neskôr. Teoreticky ma k nej dovedol Adorno, ktorého kritické myslenie som obdivoval. Myslím, že kritizuje tak umenie ako populárnu kultúru a keďže som svoju bakalársku prácu písal o rapovej hudbe, tak nejako som si „poriešil“ svoju základnú pozíciu v oblasti, paradoxne čítaním Adorna aj z toho uhla pohľadu.

Mimochodom, ako rozumiete populárnej kultúre? Kde z Vášho pohľadu začína a kde končí? Kde sú, takpovediac, hranice populárnej kultúry?

Nuž, v istom zmysle by bolo jednoduchšie zodpovedať otázku, čo je umenie... keďže táto tradícia bola vybudovaná v strednej Európe v polovici 17. storočia a má jasnú, oddelenú históriu... Populárna kultúra toto nemá, je to len klasifikácia, do ktorej veci spadajú alebo kde viac či menej jestvujú. V tomto zmysle je pre mňa ťažké predstaviť si, že by populárna kultúra mohla mať hranice. Niekedy je však zaujímavé, keď človek cíti tú dynamiku, ktorá mu čosi hovorí o nejakej hranici. Vezmime si napríklad Franka Zappu, priam virtuózný spôsob, akým je v jeho prípade hudba hraná a to, že je niekedy komplikovanejšia ako klasická hudba, ktorej zástancovia vždy budovali metafyziku svojej suverenity práve na týchto elementoch. A mám tiež rád ono meta-popové hnutie, ktoré sa stalo samozrejmosťou v spojitosti s komiksami Franka Millera, Tarantinovými filmami a mnohými ďalšími dielami/kariérami a v kontextoch ktorého je populárna kultúra reflektovaná popovým spôsobom, nie vyvyšovaná prostredníctvom vypožičiavania

„umeleckých elementov“ do diela tak, aby viac pripomínalo/vyznievalo ako „umenie“ (čo sa stalo napríklad v prípade nahrávky kapely Beatles *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*, ktorú sláčikové nástroje „zumelečtujú“). (I keď mám, esteticky mienené, rád aj to.)

Hoci to nie je práve aktuálny či progresívny postoj, nepredpojatý prístup, sú ľudia, ktorí si myslia, že populárna kultúra nie je hodná toho, aby bola predmetom výskumu. Čo si o tejto skutočnosti, ktorá je v slovenskom kontexte, bohužiaľ, pomerne živá, myslíte? A prečo vy sám skúmate populárnu kultúru?

Nuž, v pracujúcej triede mnohí považujú operných spevákov za klaunov. Toto je len obrátené garde – ľudia znevažujú populárnu kultúru, samozrejme, toto je vážnejšie, keďže ich hlas v debata o tom, čo kultúra je a čo by ňou byť malo, je oveľa silnejší... Veľmi týchto ľudí nepočúvam, tak ako nepočúvam nacistov, bankárov či ďalších ľudí, ktorí sú úplne mimo môjho sveta. Myslím, že vo Fínsku je populárna kultúra akademicky celkom etablovaná. Dúfam, že sa tak onedlho stane aj na Slovensku.

Ak by ste sa – blížiac sa k záveru nášho rozhovoru – mali predstaviť nie ako akademik, ale ako recipient populárnej kultúry, ako by ste sa definovali prostredníctvom zmienok o obsahoch populárnej kultúry? Inými slovami, ktoré videohry, filmy, televízne seriály, komiksy, knihy atď. sú pre vás životne/existenciálne dôležité?

Fínsky alkoholik, ktorý prestane piť, hovorí: Nie, ďakujem, už som vypil jazero. (Máme mnoho jazier.) Ja som zjedol horu populárnej kultúry. Takže otázka je to ťažká.

Bavia ma niektoré súčasné mladé (alebo relatívne mladé) raperky z celého sveta (Princess Nokia, Vafe Jhous, Lin Que, Deadly Venoms, SOFA, aby som spomenul niektoré). Je to veľký fenomén. Intenzívne sledujem televízne seriály, mám rád *Vikingov* (zo zrejmých dôvodov), *The Wire* – *Špina Baltimoru*, *Pustatinu*, *Ostré predmety*... Kedysi som číta-

val romány Edgara Ricea Burroughsa odohrávajúce sa na Marse, pozerával som „trashové“ (ten prívlastok používam v pozitívnom zmysle slova) filmy (Meyer, Waters, *Lady Snowblood*, Jackie Chan), počúval som progresívny rock, to všetko kedysi... Je toho toľko! V posledných rokoch dosť sledujem, indickú produkciu, od hudby po televízne seriály, a keďže sa dosť pohybujem na iných scénach (ako Riga, Tallinn, Bratislava), dospel som k záveru, že populárna kultúra, keďže nebola inštitucionalizovaná tak ako umenie, prišla o internacionalitu. Na umeleckej scéne (som vášnivý galerista, mal som tri galérie) vidíme veci odvšadiaľ. V populárnej kultúre to tak nie je. Horko-ťažko som sa dopracoval k nejakej slovenskej a lotyšskej rapovej hudbe, väčšinou dominuje americká produkcia, a tiež Západ, v Európe možno Anglicko. V tejto súvislosti sa nazdávam, že my teoretici by sme mali náš diskurz, čo sa týka materiálu, viac internacionalizovať – aby sa produkty pohybovali medzi centrami a perifériami.

Mgr. Martin Boszorád, PhD.
Ústav literárnej a umeleckej komunikácie
Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
SLOVENSKO
mboszorad@ukf.sk